

Federico Mayor Zaragoza, les rails tortosines

Federico Mayor Zaragoza va néixer a Barcelona el 27 de gener de 1934, tot i que, alhora, es va reconèixer, sempre, com a tortosí d'adopció. Com és sabut, va ser, entre d'altres, doctor en Farmàcia, catedràtic de Bioquímica, rector de la Universitat de Granada, procurador a Corts, diputat al Congrés i ministre d'Educació i Ciència per la UCD, diputat al Parlament Europeu pel CDS i director general de la UNESCO. Una biografia tan gran com atípic que va, per posar un exemple, de l'últim franquisme a defensar el dret de Catalunya a l'autodeterminació. Però, en estes ratlles, més que centrar-nos en la seua figura ja abordada a bastament, pretenem recordar la seua vena ebreca. Per què, d'on li venia?

El seu pare, el tortosí Federico Mayor Domingo, va arribar a Barcelona quan tenia 17 anys. Recomanat pel seu oncle Marcel·lí Domingo Sanjuán a Pasqual Mira -Joan Maragall no, l'altre iaio de Pasqual Maragall i Mira-, va entrar a treballar a Calzados Royalty. I amb esta faena es va poder establir a la ciutat comtal. Posteriorment, fent-se un nom com a empresari, i amb un altre dels seus tiets, Pere Domingo Sanjuán, va impulsar un potent laboratori per a la producció de vacunes, LETI, que més tard es va unir a un altre laboratori català, Uquifa, per fabricar penicil·lina. Es va casar amb Joana Zaragoza Ortega, amb qui va tindre 5 fills. Federico Mayor Zaragoza recordava al seu llibre *Recuerdos para el porvenir* com a "fonamental la influència en la meua trajectòria ulterior d'un pare enormement exigent, treballador, perseverant al màxim, i una mare que va saber realitzar la transició d'una família molt modesta a una situació econòmica folgada".

Pel que fa als seus oncles iaies, Marcel·lí Domingo seria el més conegut pel gran públic. Va néixer a Tarragona

el 1884, on va estudiar magisteri. Es va establir a Tortosa amb la seua família, amb només 21 anys i amb l'ajuda del seu germà Joan va obrir una escola a Roquetes, laica i basada en la coeducació i el lliurepensament, enfrontant-se al monopoli de l'església. Iniciat en política al final de la Solidaritat Catalana, va esdevenir un dels principals dirigents de l'esquerra catalana, president del Bloc Republicà Autonomista i del Partit Republicà Català. Empresonat durant la vaga revolucionària del 1917 a Barcelona, va ser rebut de forma multitudinària com a "Jesús que torna" a Tortosa, des d'on havia sigut elegit diputat a Corts articulant un potent moviment polític afí a la seua persona, el marcel·linisme. Exiliat durant la dictadura de Primo de Rivera i l'alcaldia de Joaquín Bau, va ser un dels fundadors del Partit Republicà Radical Socialista i, alhora i paradoxalment, d'Esquerra Republicana de Catalunya. El 1931 va retornar de l'expatriació per ser el primer ministre d'Instrucció Pública -avui en diríem d'Educació- i Belles Arts de la proclamada República, portant per lema allò d'"allà on no hi ha escola, no hi ha República". Posteriorment, ho va ser també d'Agricultura, Indústria i Comerç per repetir, de nou, a Instrucció. Durant la Guerra Civil, realitzà una campanya propagandística internacional en favor de la República. I, ja de nou a l'exili, va morir -probablement enverinat, segons el seu germà Pere- quan treballava en la gestió dels refugiats.

Precisament, i perquè va viure molts més anys, va ser amb Pere Domingo l'oncle avi amb qui Federico Mayor Zaragoza va tindre més relació. Nascut també a Tarragona, en el seu cas el 1896, va residir també a Tortosa i va estudiar a l'escola de Roquetes dels seus germans grans Marcel·lí i Joan. Llicenciat en medicina a Barcelona, destacà en la recerca en la

microbiologia aplicada, treballant per combatre malalties infeccioses com la tuberculosi o el paludisme. Pocs mesos després de començar la guerra, es traslladà a Cuba, on va continuar la seua carrera en diverses institucions del país caribeny per esdevenir un referent científic internacional. Després de la Revolució del 59 i de passar pels Estats Units, va retornar a Barcelona el 1962, on presidí la Societat Catalana de Biologia, l'Institut d'Estudis Catalans i la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona.

En anys de gran mortalitat infantil, dels tretze germans Domingo Sanjuán, desgraciadament, només n'havien sobreviscut set. Residents a Tortosa, a més de Marcel·lí, Pere i Joan, també la Josefa, Pilar, Francisca i Federico. La Pepita, com seria popularment coneguda, es casaria amb Federico Mayor i de la seua unió naixeria Federico Mayor Domingo, pare de Federico Mayor Zaragoza. La Pilar, la matriarca dels germans, contrauria matrimoni amb Joan Benet Piñana, el qual tenia la seua coneguda botiga de roba a l'edifici on actualment hi ha Stradivarius. El 1931 seria elegit alcalde de Tortosa -com no, marcel·linista- en les eleccions municipals del 1931. Com també seria elegit batlle aquell mateix any Federico Domingo Sanjuán, en el seu cas de Benicarló, tot i que cinc anys més tard seria assassinat durant l'inici de la guerra. Una contesa que portaria la mort, l'exili i la repressió a la família. Federico Mayor Zaragoza recordava com, amb només cinc anys, el 1939, acompanyava la seua mare a visitar a la tia iaia Pilar a la presó Model de Barcelona.

Però per trobar l'arribada de la nombrosa família Domingo Sanjuán a la ciutat ens hem de remuntar al 1901. Per quin motiu? Va ser allà on fou destinat definitivament el pare, el capità de la Guàrdia Civil, d'origen granadí, Pedro Domingo Villa, casat

amb la mare, Dolores Sanjuán Basseadas, filla de comerciants cambrilencs. Des del 1888, matrimoni i fills havien viscut en diversos llocs, com Tarragona, Lluçmajor, Sants o Valls, seguint la mobilitat professional del progenitor. La mare va morir en la seua estada a Ulldecona durant el part de l'últim fill. Potser per alleugerir les penes, els germans, amb el pare al capdavant i amb diversos jòvens de Tortosa, organitzaren un grup de teatre amateur, La Tertúlia Familiar. Actua-ven els diumenges a la tarda gratuïtament en una sala proporcionada pels Domingo davant del parc de la ciutat, i també ho van arribar a fer al Teatre Principal i, encara, en altres de les Terres de l'Ebre. Marcel·lí, Joan i Pilar participaven molt assíduament en les representacions. Allà, segons Pere, van néixer les inquietuds polítiques de Marcel·lí.

I, vistes les rails, acabem tornant al principi. Més d'un segle més

Josep Sancho
historiador

tard, el 19 de desembre del 2024, va morir Federico Mayor Zaragoza, veu internacional de la ciència, l'educació, la cultura, la pau, els drets humans, el multilateralisme, el diàleg i el deure de la memòria. Mots, en bona mesura, herència de l'aigua de l'Ebre, de la seua estimada Tortosa, de la família ebreca, de referents com els seus oncles avis Marcel·lí i Pere, com el seu pare Federico. Una veu que, als nostres dies, enmig del creixent discurs de l'odi i de la guerra, trobarem molt a faltar. Massa. Descanse en pau, Federico.

EL DIBUIX DE LA SETMANA

per Jokin Moya

